

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 29. aprila 1854.

List 34.

Imenitnost apna za kmetijstvo.

(Dalje.)

Apno — to je, živo ali žgano apno — je velika dobrota za kmetijstvo. To je tako gotovo, kakor amen v očenašu. In vendar ga ta hvali, uni pa graja, — kako to? zakaj so si skušnje nasproti?

Ta zastavica se dá prav lahko uganiti. Kakor ni vsak gnoj za vsako zemljo, tako tudi je z apnom. Kdor ne pozna lastnosti apna, — kdor misli, da apno mora na vsaki zemlji dobro storiti, tak je ne bo z apnom nikoli prav zadel, in če jo prav zadene, se je mu le primirilo po sreči. V vsih kmetijskih rečeh je uma in prevdarka potreba, da se vsaka reč prav opravi, scer naj boljša reč pride ob dobrotime, in namesto da bi se hvalila, se zaničuje, pa le po krivem.

Da se tedaj lastnosti živega apna do dobrega spoznajo, in da naši kmetovavci zvejo: kdaj in kako je apno koristno, jim hočemo to reč natanko razložiti.

1. Živo, žgano apno je v vodi raztopljivo, nežgano pa se celó malo dá raztopiti v nji. 5 funtov (5 liber) vode zamore scer le en kvintelj apna popolnoma raztopiti, to je, se ž njim nasititi, — al ta mervica je že zadosti, da se rastline, katerim le zlo zlo stanjšane rudniške stvari teknejo ali hasnejo, previdijo s tisto merico apna, katero v sebi prekuhati zamorejo, ako je stanjšana z vodo. Ker v ti meri z vodo nasiteno apno lahko na vse strani zemljo prešine, tedaj zamore tako apno celo svojo moč po zemljišu hitreje razširjati, kakor pa vsaka druga sorta nežganega apna, kakor sta, postavim, lapor ali kreda, ki se še le raztopiti dasta po gnojcu (Humus) in po ogelno-kislini, ki pride na dan, kadar gnojec razpade.

V 100 funtih čistega apnika (Kalkstein) je 56 funtov apna in 44 funtov ogelno-kislino. Kadar apno žgemo, izženemo ogelno-kislino iz apnika, in kakor hitro apno ob ogelno-kislino pride, ki ga je mečila in mu vso ojstrost jemala, postane apno ojstro, razjedljivo, tako rekoč, nova huda stvar. Čisti apnik te ne bo nikdar opekel, ker ogelno-kislina njegovo ojstrost zvezano derži in mu še poverh tega tudi il, pesek, železo in druge primešane reči razjedljivost tolažijo. Kadar pa je apno žgano bilo, je po ognju zbežala mila ogelno-kislina, in apno je sedaj toliko ojstreje in bolj razjedljivo, kolikor bolj je samo na sebi, prosto družih, gori imenovanih primešanc (ila, peska itd.), katerih ogenj pregnati ne more. Iz tega se tudi lahko vidi, da ni vsak apnik za apno enako dober.

2. Živo ali žgano apno je po svoji natori enak potašlju ali pepelu. Vse te stvari pa imajo silno poželjenje se sprijemati s kislimi stvarmi ali s kislinaми. Kodar koli zadenejo na kislino, se berž združijo in zedinijo ž njo, in iz tega edinstva postane čisto nova stvar, ki ni več kislina, pa tudi

lugasta stvar ne, ampak je nova sol, ki ne cika več na nobeno poprejšno stvar. Da bode to vsakemu popolnoma jasno, vzemimo kos krede in primerno mero hudičevega olja (žepene kisline); kaj ne, da hudičevo olje je razjedljivo, kamor kane kapljica? Vlómo pa hudičevega olja v primeri na kredo, — zašumela bo ogelnokislina iz nje, in ostala nam bo v skledici rujavkasta raztoplina, katero smemo v roko vzeti in nas ne speče več — to je: gips, ki se je naredil iz apna krede in ž njim sprijetega hudičevega olja.

Ko smo tedaj iz tega lastnost živega apna spoznali, da grabi po kislinah in jih v-se jemlje, pojmo na polje.

Dobra zemlja ne smé kislá biti. Kjer je kislá zemlja, rastejo kisle rastline, ali če niso kisle, so saj manj vredne od družih. Res je scer, da nekoliko kislóbe se dela z gnojcem v vsaki zemlji, ali ž njim se razvezuje iz gnoja tudi amonjak (tista stvar, zavolj ktere gnoj svoj smrad ima), in ta amonjak se združuje s kislinaми in jih krotí. Ker pa tega amonjaka s premalo gnojem premalo na njivo pride, ali če je zemlja sama po sebi pre-kislá, kakor na močirnih zemljiših itd., tam je treba krotiti kislino z lugastimi stvarmi, tedaj je apno na taci h zemljiših neprecenljiva dobrota, ker apno popiva kislino in je dober kup.

Kmetovavci! ali ni veliko vredno, da to vémo? Zdaj že poznamo eno dobro lastnost apna.

(Dalje sledí.)

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Okrogla podoba zemlje.

Med zapopadki, ki jih ljudje o podobi zemlje imajo, je menda tisti naj navadniši, po katerem si zemljo ko veliko, okroglo, plošnjato planjavo mislijo, tako namreč, da ljudje le na nje zgornji plati po koncu okrog hodijo in živé.

Al ko bi bila zemlja plošnjata ravnina, kakor se zastran svojega velicega obsežja človeškemu očesu zdí, bi morala ta planjava vendar kje kraj in konec imeti: in ne bilo bi mogoče, da bi, ko se kakošnemu kraju bližamo, verhe hribov in stolpov prej vidili, ko njih spodnje dele zagledamo. Zemlja je tedaj krogla, ki pa ni popolnoma okrogla, ker je v vravnovarju nekoliko zvišena, na obéh tečajih pa, kakor, na primer, pomeranča, nekoliko vderta. Al ta razloček znese komaj 10 nemških milj, in se pri tako grozoviti krogli, ki na okrog 5400, na debelost pa 1720 nemških milj meri, skoraj še ne pozná.

Da je zemlja kroglične podobe, pričuje za gotovo nje senca, ki ob luninem mraknjenju luno zagerne in ki je v svojem obsežju okrogla. — Ako bi ne bila okrogla, kako bi mogoče bilo, z barkami okoli nje priti? In kako bi moglo sonce z luno in zvezdami ljudém, ki prebivajo

na izhodnem prej, na zahodnem pa pozneje izhajati in zahajati?

Podoba, ki jo zemlja ima, je takošna, da je za žive stvari naj pripravnije prebivališče. Pri ti podobi se svetloba in gorkota — za ohranjenje živih stvari neobhodno potrebna pripomočka — lahko po celi zemlji v enaki meri razdelujete, in se noč in dan, gorko in merzlo, mokro in suho vreme neprenehoma versti. Voda se v primerni obilosti po zemlji enako deli, in vsak del zemlje občuti dobrotljiv vspeh vetrov. Brez vsih teh korist bi bili, ako bi zemlja kakošno drugačo podobo imela. V nekterih krajih bi bila raj, v drugih pa zmešnjava in puščoba. Nektere kraje bi voda zalivala, nektere pa sončna vročina posušila. Nektere dežele bi bile silovitosti viharjev podveržene, do nekterih pa bi še skoraj zrak ne mogel. Nekoliko zemlje bi sončno gorkoto uživalo, nekoliko pa mraza oterpnilo. — Tudi pri ti napravi se kaže neskončna modrost našega Stvarnika.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Tretji članek.

(Konec.)

To je obraz starega slavnega Norika — prvotne domovine Slovencev. Po pravici je toraj pisal stari Nestor (rojen 1056, umrl okoli leta 1116) v svojih letopisih: „Byst' jazyk (rod) slovjenesk od plemeni Jafetova Narci, ježe sut' Slovjene“¹⁾.

Vidili smo, da so meje starih Slovencev (Noričanov in Panoncev) segale od sinje Adrije prek čez visoke Tore od stočja Save do bistrega Ina. Glas našega krepkega jezika je odmeval po krasnih panonskih ravninah in visokih gorah. Sladka pesem, očitalnica mehke čuti Slovencev, se je glasila med zelenimi dolinami in visokimi hribi. Imena bistrih rek Mure, Save in Drave pričujejo še današnji dan pobožnost naših prvih očetov.

V duhu smo gledali ponosite mesta, v katerih ste cvetele umetnost in obertnost. Visoko njihovo zidovje je obdajalo stanovališča mirú, ker Slovenci niso nikdar napadali drugih narodov, ampak le se junaško branili proti tuji sili in okrotnosti. Podertine slavnih mest tožijo druge pred stolom zgodovine divjosti, ne pa nas.

Pregledovali smo, čeravno ne natanko, zgodovino naših očetov. Gotovo so več kakor jezero let pred Kristovim rojstvom mirno živeli in svojo zemljo obdelovali. Kelt Veternejak je prvi privihral v mirne kraje naših dedov in nje obropal. Za njim prideta divja sina merzlega severa Kimber in Teuton in uznemirita mirne prebivavce. Vidili smo naše dede v lepi prijaznosti z mogočnim Rimljanom več časa živeti, ali deželozeljni Rimljan je z podjarmlenjem povračal prijaznost naših očetov. Kamor je prišel, je razderl vsako narodovno življenje, ker družega pravila ni poznal, kakor „ubi Romanus vincit, Romanus habitat“, to je, „kjer Rimec zmaga, tam Rimec stanuje“. Jezik naših prvih očetov se je samo slišal pri mirnih čedah okoli domačega koma, v svetih vežah; v drugih rečeh je vladal jezik starega Kapitola. Pozneje je polatinčil celó narodne božanstva. Slovenec je vsikdar bil pokorna duša; le vere ni si dal vzeti. Na spomenike, ktere je postavljajl umerlim ljubim, je sicer pisal z latinsko besedo, ali bogove svoje je obrazil si po domačem. Jezero spomenikov še nam kaže obraze ali pa symbole indo-slavenskih božanstev. Vera je bilo staremu Slovincu čez vse, — o, da bi zdajnim sinom tudi bila!

Slišali smo od junakosti prvih očetov naših; po treh stranéh sveta je tekla kri hrabrih Noričanov in Pa-

noncev. Med tem, ko so sinovi naših dedov se hrabro borili po tujih deželah, je doma skerbni oče pestoval obertnost in poljedelstvo. V kratkem času so se naučili bolje izobraženi jezik Livia in Cicerona, čeravno ne izverstno, vendar saj za vsakdanjo potrebsino.

Al previdnost božja, ktera celi svet vlada, je odločila tudi mogočnemu Rimu uro propasti, ker sedež njegov ni osnovan bil na pravičnosti. Prek Dunaja silijo divji pa krepki germanski rodovi. Začnejo se kervave bitke. Naši očetje so stali na meji, — perve strele so njihove persi zadevale. Branili so junaško deželo svojih gospodarjev, ali Rim je padel, mehkužnost ga calabila. Divjih germanskih rodov čete se zdaj razlivajo po mirni zemlji naših očakov. Goti, Sarmati, Kvadi, Alani, Vandali, Markomani in Heruli se tirajo po ravninah panonskih. Za temi še pride šiba božja — grozovitni Atila ali Ecel, kterege ime pomeni pasji jezik¹⁾. Poznate še Slovenci strašne povesti od Pesjanov? One spominjajo na divjo ravnanje barbarskih Hunov. Sveti naš rojak Jeronim britko toži o žalosti unih časov. „Dvadeset let je“, pravi sv. Jeronim panonski Slovenec, „da med Carigradom in julskimi planinami se kri preлива vsaki dan. Koliko žlahnih gospá, koliko Bogu posvečenih devic, koliko plemenitih trupel je bila igrača tem zverinam! Škofje so vjeti, mašniki in duhovni vsake verste umorjeni, cerkve razderle, konji pri oltarjih božjih privezani, ostanki svetih marternikov so skopani in razmetani, — povsod le žalost, stok in jok, in jezeroverstne podobe smerti. Rimski svet se je poderl. Razun ternja in goščave ni med nebom in zemljo ničesar ostalo; vse se je pokončalo“²⁾. Ali tudi ti divjaki so našli konec, in spet je Slovenec okreval. Lepa korutanska vojvodina je nastala, in zgodovina nam je sporočila slavne imena blagih vojvodov pravičnega Inga, slavnega Boruta in pobožnega Karata in Hatimira. Opušene panonske ravnice je spet naselil severno-slavenski brat Serb in Horvat. Potomci Čeha, Leha in Meha, kteri so enkrat iz krapinske doline proti severu gnali svoje čede, so se spet povernili v staro domovino. Bog je pomnožil slavenski narod kakor malo kterege drugega. V kranjskih in noriških planinah je še ostalo prvotno pleme slovensko, ktero so zdaj čeltiško-nemški Bavarci in nemški Franki podjarmili. Več let se je boril kervav boj. Grozovitnost Frankov je bila neskončna. Konstantin Porphyrogenita pravi, da so Franki otroke Slovenkam iz pers tergali in svojim hertom za hrano metali³⁾. Padlo je korutansko vojvodstvo in z njim politična sloboda Slovencev. Iz zapadnih stran prvotne domovine Slovencev so naše dede stirali premagavci, ali pa jih izrodili. Popačene slovenske imena gor in rek, mest in tergov opominjajo še na nekdanjo bilost. Jezero let je preteklo, in v zgodovini najdemo malo čertic od slavnih del Slovencev. Skrite so bile pod tujim imenom. Tujšina je zadušila slednje cimico narodnega življenja. Ali vendar je ni vse kalí pomorila. Pod trulim truplom je iskra še klila in nova dōba je to iskro uplamenila, in spet omlajeni stojí narod slovenski. Pod žezlom milostivega vladarja Franca Jožefa, Bog ga živi dolgo let! si je spet omogel, in lepo cvetě po Slovenskem poljedelstvo, obertnost in umetnost. Jezik slovenski je začel uživati spet svoje pravice, razvijati se počenja domače slovstvo, zavedli smo se in ljubiti smo začeli narod svoj in skerbeti za njegovo dušno in telesno srečo. V temah in v mraku smerti je nekdanj sedel služeč peklenskemu poganstvu in nepoznaje pravega živega Boga, — zdaj se greje Slovenec kot zvest kristjan v luči prave vere, ktero mu oznanujejo goreči duhovniki ustmeno in po zlatih bukvah slovenskih. Vse

¹⁾ v. Hammer Fundgruben des Orients. — ²⁾ S. Patris Hieronimi opera. Editio Congreg. Mauri. IV. P. II. str. 274. —

³⁾ Constant. Porphyrag. Adm. Imp. Cap. II. Stritter 392.